

liberalnodemokratske elemente, ki pravijo, da se „skoraj popolnoma“ strinjajo z novo družbeno silo, z odkritimi in fanatičnimi nasprotniki te sile v enoto? Pač nič drugega kakor bolj ali manj zavestno, bolj ali manj dosledno malo meščansko nasprotovanje novi družbeni sili in njeni ideologiji! „Slovenijini“ „levičarji“ po potrebi — in ta je prav danes hudo velika — odlično zakrivajo njene desničarje in tako prikrivajo objektivno vlogo cele družine. Nazorska doslednost in čistost zahtevata, da se tudi pri nas izvede jasna razmejitev med nasprotniki, ki bo onemogočila sleherno slepomišljenje, in da se „levim“ ostankom liberalne demokracije odkaže njihovo pravo mesto. Biti bojevnik nove družbene sile in ideologije se pravi biti nasprotnik nasprotnih sil in ideologij. Jalovo je vsako prizadevanje, da bi se premostil prepad med meščansko „demokracijo“ in ljudsko demokracijo, ki se bije tako za demokratične svoboščine navznoter kakor tudi za popolnoma določeno preobrazbo v mednarodnih odnosih — proti meščanski nedemokraciji in „demokraciji“ hkrati.

Kritika

MARJA BORŠNIK-ŠKERLAK: AŠKERC. Kmalu po izidu te knjige sem se zapletel v pogovor z naročnikom M. ptice, ki rad bere romane in se živo zanima za politiko; zgodovino slovenske književnosti in zgodovino slovenske duhovne poti pozna pa le toliko, kolikor jo je imel priliko spoznati v meščanski šoli in nato predvsem iz dnevnega časopisja. Najprej sva se seve razvnela ob zamislih in bojih velesil in ob trpkih stiskah malih narodov, kar me je čisto nepričakovano vprašal, ali sem že bral „Aškerca“. Odgovoril sem mu, da knjige še nimam, da me pa zanima, kaj o njej meni. Podrobno mi je začel pripovedovati, zlasti o Aškerčevih borbah z ordinariatom, dostavljal je k posameznostim svoje sodbe in me spraševal za mnjenja in pojasnila. Od tegla razgovora sem si zapomnil predvsem dvoje: da mu je zdaj, ko je z zanimanjem prebral Aškerčev življenjepis, o naši preteklosti, a tudi o sedanjosti marsikaj precej bolj jasno, kot mu je bilo doslej — in da ne bi bil verjel, da bi toliko tehtno znanstveno delo, vsaj pri nas, mogla napisati ženska. Preden sva se poslovila, mi je še povedal željo, da bi imeli takih knjig o naši preteklosti, zlasti o novejši, še več: „da bi se mogel človek zanesljivo, zares poučiti o naši zgodovini in o naših vprašanjih.“

Monografij o naših pomembnejših možeh, gibanjih in obdobjih nam manjka. Ena izmed najbolj potrebnih in zaželenih je bila monografija o Aškercu. Ostal nam je po telesni smrti preveč problematičen: dobro znan, a pogosto slabo razumljen. Slišati in brati je bilo o njem najrazličnejše sodbe — kot za njegovega življenja, ko so ga povzdigovali in poniževali, ga hvalili, hvalisali in žalili, bili pa premalomarni za njegove napore, brez pravega razumevanja za njegove zamisli, kaj šele za njegovo pešanje. Aškerčev značaj in njegova stremjenja so se zaplela z nazoni, z delom in šibkostmi predstavnikov smeri v takratnem slovenskem literarnem in javnem življenju tako usodno neugodno, da smemo reči: tragično. Aškerc nazadnje ni imel opore nikjer: ne pri sopotnikih, ki jih je bil nekoč vodil, niti v mladih, ki jim je bil krčil pota. Po sporu s Cankarjem mu je postal zastrt pogled v obnavljajoče se kulturne sile naroda, za čigar napredek je bil tako pošteno vnet. Po prirojenih lastnostih, po trdih preizkušnjah v mladosti in pod vplivom takratnih naprednih gesel je postal borec za svoboden razvoj in človekoljubne družbene ideale, borec deloma podobnega kova ko Trubar, Levstik in kmečki puntarji, izraz tistih redkih slovenskih rodov, ki jim tudi vsa suženjska, temna in klavrna stoletja niso skrotovičila trdnosti zdravih, razumnih in človeka se zavedajočih ljudi. Bil je presamozvestnega duha, da ne bi v črnožolti monarhiji čutil zapo-

stavljenosti Slovencev - bajtarjev, kmetičev, delavcev ter narodno zavednih izobražencev — za oholo in naduto nemškutarsko malomestno gospodo. Želel si je konca političnih in duhovnih spon, ki zaostalim Slovencem in drugim Slovanom niso dale svobodne rasti. Mrzil je pohlevnost, ponižnost, hlapčevsko životarjenje, zlasti vzgojo v tem smislu, in kakršno koli sebiopredanost, zato se je ogibal trpni liriki. Ideal mu je postala borbena epika; ne tožba o neslavni preteklosti in klavni sedanosti, temveč boj za tvorno, zdravo prihodnost. Tej zamisli je živel kot pesnik — glasnik.

V rasti svojih sil je zadel ob Mahniča, ob brezpogojnega branilca tradicionalnih avtoritet in hladnega nasprotnika naprednih zamisli, ki jih je med Slovenci kmalu najbolj glasno in dosledno širil on (Aškerc). Krščanstvo je Aškerc razumeval čedalje bolj v duhu Jezusovega nauka o ljubezni do bližnjega. V politiki kat. cerkve in v dušnem pastirstvu pa je zadeval ob dejstva, s katerimi se po svoji najboljši vesti in pameti ni mogel sprijazniti. Konservativna habsburška vladavina je bila sila, nezgogdovinski Slovenci so se šele oblikovali v narod; zato je cerkev vodila slovenskim narodnim in naprednim težnjam v bistvu nasprotno politiko. Aškerc je zato škofu odrekel pokorščino v političnih rečeh. — Duhovnik Aškerc je zatiral praznoverje in vero v čudeže, učil pa vero dejanske ljubezni do bližnjega. Dušebrižništvo in življenje med podeželskimi farani mu je grenilo omejeno tercialstvo, babjevernost in dejstvo, da so marsikomu pač bolj ugajale ceremonije, čudeži pa bili bolj zanimivi in prijetni ko nauki o dejanski ljubezni, ki je neredko v navzkrižju s sebičnostjo. Moral se je hoditi k škofu zagovarjat, premeščali so ga s fare na faro, pred njim se je širil glas, da je brezverec. Za to „brezverstvo“ so bili hudo udarjeni celo pesnikovi sorodniki — prav do današnjih dni! Gorje mu, ki krši avtoriteto, čeprav še iz tako plemenitih namenov! Misli, ki jih je izražal v pesmih, in pridigah in v zagovorih ordinariatu, prepričanja, do katerih je prispel s trdim in iskrenim iskanjem in za katera je požrtvovalno živel, so mu onemogočila, da bi ostal duhovnik, čeprav je bil eden redkih, ki so učiti moralo vredni. S hierarhijo se je razšel, globoko in upravičeno prepričan: „Jezus iz Nazareta pa bi gotovo imel potrpljenje z menoj; ž njim bi mogel lahko izhajati...“ (179. str.).

Preselil se je v mesto med izobražence: naprednjake in narodnjake, večinoma sinove ljudstva, med katerim je živel doslej. Preskrbeli so mu službo, mu zaupali uredništvo vodilne revije in ga povzdigovali. Aškerc pa je razumel program narodno naprednega tabora prav tako predobesedno kot Kristusov nauk o ljubezni do bližnjega, zato ga je malomeščansko ambiciozni, gosposki in oblastni politik dr. Ivan Tavčar od uredništva Ljub. Zvona tako rekoč odstavil. Ostali so mu le še nekateri osebni prijatelji, kajti že se je razšel z mladino, z moderno, ki ji je bil še nedavno vzornik. Doživel je hujši udarec od onih dveh: razočaranje nad Ivanom Cankarjem, ki ga je razočaral zlasti kot človek.

Aškerc že kmalu svojih upov in želj ni stavil na Mahniča, Napotnika in na hierarhijo. Brez rane pa iz sicer zmagovitega spopada z Mahničem ni prišel: odtrgali so ga od ljudstva. Mnogo, preveč je stavil na narodno napredni tabor! Pomogel mu je kot občanu, toda za previsoko ceno. Kot pesniku in mislecu mu je škodil s puhlostjo, ga zapletel v preozek krog. Skušal je naprednjakom izboljšati program, jih poživiti, pa je ostal skoraj osamljen. Svoje upe je stavil na mlade. Prišlo pa je iz vrste vzrokov do tragičnega nesporazuma, ki se je pokazal najostreje v sporu med njim in Iv. Cankarjem. Aškerc je odklanjal dekadenco kot škodljivo zdravemu razvoju še nesvobodnega naroda. Bolestni subjektivizem je odklanjal prav tako kakor črtomirstvo. Cankar pa je odklonil pešajočo Aškerčevo poezijo v času, ko je bil Aškerc po vsem dotakratnem težkem javnem in zasebnem življenju (Aškerčeva erotika!) kljub nasprotnemu videzu že utrujen, Cankar pa v vročem vzponu. Aškerc je bil toliko ujet v delo za svoje zamisli in v sporu s Cankarjem, ki ga je razvnelo literarno klikarstvo in zlonamerno ali

pa vsaj lahkomišelnost in intrigantstvo, toliko krivično in nesmiselno udarjen, da za muke, napore in uspehe prihajajočega rodu ni imel več ne zanimanja in ne oči. Med Aškercem in moderno je nastal prepad.

Nekoč so Aškercu dajali vero v smisel njegovega dela uspehi, proti koncu je skušal sebe in druge prepričati, da ni odveč, — le s hlastnim pisanjem; začel je s krepkimi zamahi, končal v večletni muki — bil pa je eden redkih, ki osebno srečo žrtvujejo delu za obči napredek.

Spisi in priobčitve dr. Marje Boršnik-Skerlakove so že nekaj let kazali, da posveča posebno pozornost slovenski literaturi od realizma dalje in da jo poleg književnic — zdaj soureja izdajo spisov Z. Kvedrove — najbolj zanima Aškerc. Pozornost nanj je pokazala že v spisu: „Vida Jerajeva“ v ŽS 1932 in v uvodu v „Izbrano delo Vide Jerajeve“; Aškercu zadevajo Cankarjeva pisma urednici „Slovenke“ (priob. v slov. jez. 1938), zlasti pa „Anka“ (ŽS 1934), Aškercova pisma Ivanu Žmavcu (LZ 1936), članek „Aškerc pred smrtjo“ (ŽiS 1937), Aškercov rodovnik (ŽiS 1937) ter gradivo za Aškercov študij orientalskih verstev (Slov. jez. 1938).

Uspeh pripravljalnega dela pa je predvsem „Aškercova bibliografija“, ki jo je 1936. l. izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru kot 4. snopič ČZN za l. 1935. Po besedah sestavljalk na 3. str. vsebuje AB „z malimi izjemami vse tiskano in rokopisno gradivo, nanašajoče se na pesnika Aškercu, ki je dostopno, oziroma za katero so zanesljivi dokazi, da je obstajalo“ — to je: 1. seznam Aškercovih izvirnih del in prevodov s posmrtnimi objavami, s ponatisi, z doslej še nenatisnjenimi rokopisi in z uredniškim delom vred. — 2. seznam prevodov Aškercovih del (v večjem številu so prevedena v češčino, nemščino, ruščino, srbohrvaščino in švedščino). — 3. seznam skladb na Aškercova izv. besedila in prevode (obdelal prof. Pavel Kalan). — 4. seznam Aškercovih dopisov in dopisov Aškercu. — 5. Količkanj važno literaturo o Aškercu (od 69. do 103. strani; v mnogih sestavkih se omenja Aš. samo v zvezi!). — 6. seznam pod naslovom „Aškerc v podobi“, ki ga nazorno dopolnjujejo 4 strani reprodukcij Aškercovih slik, karikatur in kipa (Dolinarjevega). — K temeljitosti, točnosti in uporabnosti bibliografije prispevajo „Dostavki in popravki“, „Kazalo Aškercovih del“, „Imensko kazalo“, z Aškercovimi psevdonimi in značkami in naknadno izišla „Priloga k Aškercovi bibliografiji“ s faksimilom Aškercove pisave ter z naknadnimi popravki in dostavki.

Bibliografija obsega še leto 1936. Pozneje dognano gradivo, uporabljeno v monografiji, je posebej navedeno v tamkajšnjih opombah. To in še drugo v AB neobjavljeno gradivo, ki ga je in ev. še bo dobila sestavljalka v seznam, bi bilo prav ob priliki objaviti (najbolj primerno v ČZN). V uvodu k AB so pojasnila k sestavi in opozorila, česa sestavljalka ni mogla upoštevati, kje so morale ostati vrzeli. Ta opozorila so skrben načrt za dopolnitev zares vestno in strokovnjaško sestavljene bibliografije.

Dr. M. B. Šk-ova je zasledovala tudi usodo knjig iz Aškercove knjižnice (op. k 19. vr. 47. str. monograf.), si pomagala s pripombami, ki jih je bil vanje zapisal bivši lastnik, opravila zamudno iskanje gradiva po dnevnem časopisu in zbrala nenavadno mnogo ustnih izjav. Prav na teh izjavah in na pismenih pričevanjih in pojasnilih še živečih Aškercovih sodobnikov avtorici sloni precejšen del monografije z novimi in zanimivimi izsledki, dopolnili ter potrdili — zlasti iz lit. zakulisja in iz Aškercovega zasebnega življenja. To gradivo bi kmalu utonilo v pozabo, da ga ni še pravočasno otela M. B. Šk-ova.

Z inavguralno disertacijo „Razvojni pomen Aškercove socialne miselnosti in socialne pesmi“ (Ljubljana 1938, 48 str.), ki je zdaj izpopolnjena včlenjena v monografijo, je avtorica dosegla doktorsko čast.

Aškerc je bil nekaj časa upravičeno osrednja postava slovenskega literarnega in nazorskega razvoja; zato bi bilo napačno, če ga pisec monografije ne bi zajel iz vse potrebne širine in problematike njegovega obdobja. Dr. M. B. Šk-ova se je tega dobro zavedala. Napisala je delo, ki bi ga točneje označeval naslov: Aškerc in njegova doba, saj je prav za prav zgodovina glavnih struj slovenske literature in miselnosti Aškerčevega časa. Avtorica obravnava precej podrobno zadeve, ki so kakor koli v zvezi z Aškercem (n. pr. polemiko o naturalizmu, odlične so nekatere oznake mladega Cankarja): iz monografije so dobro vidni profili Aškerčevih nasprotnikov in prijateljev (n. pr. Mahničev, Turnerjev, Žmavčev); razčlenjena in ocenjena so nekatera dela Aškerčevih sodobnikov (n. pr. Govekarjeva); natančen je razbor razvoja nazorov o namenih in nalogah književnosti (Mahnič, Kersnik, Aškerc, Govekar, Bernik, Jančar, Cankar, Župančič in dr.). (Izbor načelnih kritik in razprav iz te dobe, z uvodom in pojasnili, bi bil zlasti za študirajočo mladino potrebna knjiga za uvajanje v boljše razumevanje književnosti in lit. tokov.) Pozorno sledi avtorica začetkom novih struj v tem izrazito prehodnem času in opozarja na miselne in oblikovne novosti. Prinaša mnogo k boljšemu razumevanju razvoja slovenskega javnega življenja. Ko beremo n. pr., da so Vesnani menili, da je važno samo narodno vprašanje, socialno pa še ni pereče (141. str.), ni več nikomur težko razumeti narodno napredno stranko in vse njeno nasledništvo do današnjih dni, ki je ostalo omejeno na klike brez smisla za pomlajevanje. Delo prinaša odstavke o začetkih kasnejših političnih taborov. Srečujemo vrsto pomembnejših in manj pomembnih Aškerčevih sodobnikov (pogledati treba samo imensko kazalo!), beremo mnogo raznovrstnih podrobnosti. Skratka: monografija je zasnovana na široko kot dr. Prijateljeva o Kersniku; tudi ni težko opaziti, da je prav za prav njeno nadaljevanje.

Slovenska literarnozgodovinska znanost dobiva tradicijo. V metodi dr. M. B. Šk-ove se družita dve šoli: Prijateljeva in Kidričeva. Na poslednjega spominja iznajdljivo zasledovanje gradiva, potrpežljiva paznja, da ne bi ušla nobena malenkost (zato so nekatere trditve podprte po večkrat!), v kompoziciji monografije pa podrejanje drugih vidikov časovnemu; na dr. Prijatelja pogosto uporabljane citatov (čeprav v manjši meri, pa bi se dalo še v nekoliko manjši) in zlasti prikazovanje glavne naloge na širokem ozadju. Razbor kritik sliči razboru v opombah Cankarjevih Zbranih spisov, je pa deloma malo preobširen.

Dosedanjim sodbam o Aškercu se je avtorica očitno izognila: da bi ji delo ne naraslo? da bi bilo čim izvirnejše? Podrobneje obravnava rajši doslej manj obdelana in še nenačeta vprašanja (n. pr. o Aškerčevi socialni miselnosti in pesmi, o Aškerčevem uredniškem in publicističnem delu, o odmevih Aškerčevih del, o Aškerčevem propadanju). Znanstvenemu delu pa menda le ne bi bilo v kvar, če bi bila upoštevala nesporne sodbe prejšnjih raziskovalcev Aškerca, na zanimivejše spore pa opozorila. Monografija ne bi bila niti toliko narasla, ne bila bi pa tudi nič manj izvirna.

Dr. M. B. Šk-ova je izbirala iz polnega in domiselno, ne pa čisto sorazmerno. Eden izmed vzrokov je pač v dejstvu, omenjenem v prejšnjem odstavku, da je avtorica očitno več pažnje posvetila manj ali neznanemu Aškercu. Nekateri odstavki bi mogli biti krajši. Zaradi deloma le prepodrobnega zasledovanja Aškerčeve poti so nekatera vprašanja preveč razdrobljena. Ne bi kazalo n. pr. Aš. urednika LZ obravnavati v celoti, ne pa po letnikih? Kronološka kompozicija monografije se ni dala vselej spraviti v zadovoljiv sklad z bralčevo željo po zaokroženem obravnavanju posameznih problemov. Monografija s podnaslovom „Življenje in delo“ je izčrpnješa glede „življenja“ ko glede „dela“. Historiatu Aškerčevega dela je posvetila avtorica sicer dovolj pažnje, manj pa Aškerčevi pesniški obliki in načinu Aškerčevega umetniškega ustvarjanja. Glede na široko zasnovo monografije bi pričakovali o tem posebno poglavje: vanj bi združila zdaj

po raznih straneh razmetane odstavke, vprašanje bi obdelala izčrpnije in pregledneje, biografska poglavja bi postala nekoliko enotnejša. Očitno manj je avtorica obravnavala tudi Aškerčeve pesmi iz mlajših let. Zdi se, da pač zato, ker je pisal o njih — čeprav ne izčrpno — že dr. Iv. Prijatelj v uvodu v Aškerčevo čitanko. Razpravo o Aškerčevem delu, ki ga je opravil kot arhivar ljub. mestne občine, pa pripravlja na podlagi rkp. gradiva dr. Rud. Mole (po op. na 442. str.).

Janko Liška,
(Konec sledi.)

Politični obzornik

TEMELJI SOVJETSKE VNANJE POLITIKE

A. Poljanec

I.

Dandanes je neločljiva povezanost vnanje in notranjepolitičnih vprašanj menda več ko očitna. Vnanji politiki sleherne države dajejo konec konca vselej pravec činitelji notranjepolitičnega značaja. V tem smislu lahko rečemo, da je vsa narodna in državna politika v bistvu politika tiste družbene plasti, ki ima v svojih rokah materialna in moralna sredstva politične in gospodarske oblasti. Take družbene plasti ne obeležuje le njeno posebno mesto v družbenem proizvodnem procesu, njeno svojsko dojemanje družbenega dogajanja, marveč tudi svojsko pojmovanje mednarodnih in meddržavnih odnosov.

Kadar torej presojamo politiko neke države, moramo predvsem upoštevati smotre, ki si jih v tej državi vladajoča družbena plast postavlja. Prav ti smotri so tisti, ki dajejo vsej politiki vsebino in pravec. Vsi drugi momenti, zlasti momenti vojaško-strateškega in geopolitičnega značaja, vojni in gospodarski potencial dane države, njena velikost in zemljepisna lega itd., lahko politični pomen in vlogo te države večajo ali manjšajo, ne morejo pa opredeljevati vsebine in pravca njene politike. Zato mora biti ocenjevanje vnanje politike te ali one države zgolj na podlagi teh drugovrstnih momentov že naprej zgrešeno. Zlasti velja to tedaj, kadar gre za politiko države, kakršna je Sovjetska Zveza, ki se po vsej svoji notranji družbeni ureditvi iz temelja razlikuje od vseh dosedanjih državnih tvorb.

Ko je 18. septembra 1934. predstavnik ZSSR prvikrat nastopil na tribuni Društva narodov, je uvodoma poudaril:

„Mi tu predstavljamo novo državo, ne novo v zemljepisnem smislu, marveč v pogledu njene vnanje fizionomije, v pogledu njene notranje politične in družbene strukture, v pogledu njenih stremeljenj in njenega ideala.“

Ta nova državna tvorba se je rodila iz prvega svetovnega klanja 1914—1918., ki je bilo uvod v splošno krizo kapitalističnega sistema. Razvoj kapitalizma, ta nenehni „bellum omnium in omnes“ je ob koncu preteklega stoletja zaključil razdobje „svobodne konkurence“ in osredotočil svetovni kapital v tucatu velikanskih monopolnih zvez, katerih težnje so prišle do izraza v politiki petih, šestih držav-velesil. Sistem gospodstva velikih kapitalističnih monopolov in njihovega medsebojnega boja za razdelitev kolonij in vplivnih področij, ki je v znanstveni literaturi dobil ime imperializem, je poglobil že obstoječa in ustvaril nova nasprotja v kapitalističnem svetu.

Eno izmed teh nasprotij, boj med kapitalističnimi velesilami za nadoblast nad svetom, je l. 1914. našlo svojo najlogičnejšo sprostitev v prvi imperialistični vojni in je v tej svoji posledici rodilo nekaj, česar ob pričetku vojne noben vodilni državnik ni niti pričakoval niti želel. Nekje tam, kjer je temeljno nasprotje meščanske družbe, boj med delom in kapitalom, najneposredneje zbiralo v svojo strugo revolucionarne tokove, izvi-